

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRADU

Odlukom nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu od 21. II 2019. godine, izabrani smo u komisiju za ocenu i odbranu disertacije „Epikurova filozofska psihologija“ kandidata Ivana Nišavića. Na osnovu uvida u rad kandidata podnosimo sledeći izveštaj:

IZVEŠTAJ O ZAVRŠENOJ DISERTACIJI
EPIKUROVA FILOZOFSKA PSIHOLOGIJA
kandidata Ivana Nišavića

1. Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji

Ivan Nišavić je rođen 1984. godine u Bijelom Polju (Crna Gora). Osnovnu i srednju školu je završio u Baru, a Filozofski fakultet upisuje 2006. godine. Osnovne studije završava 2012. godine sa završnim radom na temu: „Epikur o čulnom svjedočanstvu“, a završni master rad na temu „Epikurovi 'čulni podaci' u svjetlu savremenih teorija opažanja“ brani 2013. godine. Doktorske studije na istom fakultetu upisuje 2014. godine.

Ivan već treću godinu učestvuje u realizaciji nastave na predmetima „Filozofija obrazovanja odraslih“ i „Istorija obrazovanja odraslih“ na studijskoj grupi za andragogiju na Filozofskom fakultetu. Tokom tekuće godine Ivan Nišavić će, takođe, biti angažovan u nastavi na predmetu Helenistička filozofija na studijskoj grupi za filozofiju.

Kandidat Ivan Nišavić je objavio i četiri naučna rada, od čega tri u domaćim časopisima međunarodnog značaja i, uz to, učestvovao na dva naučna skupa na kojima je imao saopštenja.

Doktorska disertacija „Epikurova filozofska psihologija“ ima 148 strana i sastoji se od šest poglavlja, odgovarajuće podeljenih na zasebna poglavlja. Osnovna struktura teksta izgleda ovako: 1. *Uvodne napomene* (str. 1–9), 2. *Fizika* (str. 9–32), 3. *Epistemologija* (str. 32–73), 4. *O slobodi* (str. 73–98), 5. *Psihologija* (str. 101–125) i 6. *Zaključno razmatranje* (str. 125 – 145). Spisak korišćene literature nalazi se na stranama 145–149.

2. Predmet i cilj disertacije

Uobičajeno je da pristup analizi dela jednog od najznačajnijih mislilaca helenističke ere – Epikura, počinje i završava se njegovom etikom. Neretko je ona prikazana kao jedna ne samo nepotpuna, već i siromašna i vulgarna teorija, koja za cilj uzima samo jednostavna, lako dostupna i telu dopadljiva uživanja, tako da se može pretpostaviti da je svaka rasprava o njoj nedostojna predmeta filozofije.

Shodno tome, ono što je predmet disertacije kandidata Ivana Nišavića jeste način na koji je Epikur zasnovao svoja praktično filozofska razmišljanja. Ni u jednom trenutku ne poričući da praktična filozofija, odnosno etika, za Epikura predstavlja cilj života uopšte, pa samim tim i cilj same filozofije, kandidat pokušava da na filozofski adekvatan i relevantan način obrazloži način i principe na kojima se epikurejska etika zasniva. Teorijska i metafizička razmatranja, koja pronalazimo kako u do danas preživelim originalnim Epikurovim delima, tako i kod njegovih bliskih naslednika, kao što su Lukrecije ili Filodem, mogu da budu uzeta kao suštinski dokaz da je Epikur za čvrsto utemeljenje sopstvene etičke teorije utrošio mnogo vremena i truda razmišljajući o stvarima mnogo dubljim i prefinjenijim nego što su puka telesna uživanja.

Pored toga što su teorijsko metafizička istraživanja koja je poduzeo Epikur puki međukorak kojim dosežemo do konačnog cilja, ona svakako da nisu beznačajna i beskorisna. Štaviše, data teorijska razmatranja jesu temelj za svaku buduću etiku. Stoga je veoma značajno da ideje koje se tiču shvatanja i razumevanja nauke o prirodi ili fizike, načina saznavanja spoljašnjeg sveta ili epistemologije kao i teorije o duši, budu jasno izložene i podrobno analizirane, kako bismo uvideli njihov značaj za zasnivanje njegove etike.

Epikurejska empirističko materijalistička psihologija, najuočljivije prikazana u delovima rada koji se bave prirodom ljudske slobode, odnosom duše i tela i pitanjem smrti, jeste istovremeno temeljna i polazna tačka Epikurovih razmatranja. Ujedno, na njih se nadovezuju i shvatanja prirode tj. materijalnog, vidljivog ili opipljivog sveta koji nas okružuje.

Kandidat izdvaja nekoliko najvažnijih ciljeva svog istraživanja. Prvi se odnosi na utvrđivanje Epikurove teorije opažanja kao svojevrsne teorije *indirektnog naučnog realizma* koja se zasniva na stvarnom postojanju spoljašnjeg sveta čiju verodostojnost garantuje naš čulni aparat zahvaljujući posrednicima ili *eidola*-ma. Drugi cilj istraživanja ogleda se u pretpostavci da Epikura možemo smatrati ako ne osnivačem, onda makar idejnim začetnikom teorije psihofizičkog identiteta. Odnos duše i tela Epikur je sveo na materijalističku ravan, smatrajući da se i duša, isto kao i telo, sastoji isključivo od atoma, nedeljivih i nerazorivih materijalnih čestica. I, konačno, treći cilj istraživanja koji je kandidat Ivan Nišavić ponudio u svom radu jeste odgovor na pitanje da li i praktična filozofija proističe iz Epikurove teorijske filozofije, odnosno, da li je Epikur prvo formulisao svoju etiku pa tek onda na osnovu nje pokušao da razjasni ostale teorijske delove filozofije ili je, naprotiv, razmatrajući ideje o teorijskim aspektima uvideo da jedna ovakva etika nužno sledi iz datih postavki.

3. Osnovne hipoteze

U svojoj disertaciji, kandidat polazi od sledećih pretpostavki: prva je opštija i tiče se shvatanja epikurejske etike kao temeljno promišljenje i čvrsto utemeljene discipline, a ne samo zdravorazumske ili *folk* psihologije sa primesama *self-help* relativističkih principa. Utemeljenost ove pretpostavke se bazira na analizi svih aspekata Epikurove teorijske filozofije kroz koju se uviđa prihvatljivost značaja razmatranja duboko psiholoških aspekata epikurejskog razumevanja epistemologije, opažanja, odnosa duše i tela, problema slobode volje i samog pojma smrti. Predstavljanjem odnosa fundamentalnih ljudskih strahova, straha od smrti i od bogova, kao i osnovnih kriterijuma za srećan i ispunjen život, koje u najopštijem smislu možemo kvalifikovati kao osećanje zadovoljstva, s jedne strane, i osećanje bola, s druge, Epikur nudi u praktičnom smislu veoma jednostavnu, a u teorijskom smislu vrlo kompleksnu, teoriju ljudskih osećanja.

Druga, konkretnija pretpostavka, tiče se ideje da sve što postoji u univerzumu jesu tela i prazan prostor (odnosno, atomi i praznina). U skladu s tim, čovek jeste nešto što se sastoji od atoma, a kako je i duša nešto što postoji, i ona mora biti satkana od neuništivih i nedeljivih

čestica. Takvo shvatanje u krajnjoj instanci, za posledicu ima razumevanje pojma duše na isti način na koji razumemo i pojam tela – a to je da ona prestaje da postoji onda kada naše telo prestane da postoji – odnosno umre. Data hipoteza se sastoji u tome da Epikur pokušava da sve procese u telu, na svakom nivou, bilo telesnom, bilo duševnom, redukuje na jedan fundamentalan nivo – nivo kretanja beskonačnog broja nedeljivih atoma u beskonačnom prostoru. Zahvaljujući tome moguće ga je smatrati prvim zastupnikom teorije o psihofizičkom identitetu.

4. Kratak prikaz sadržaja disertacije

U prvom poglavlju (*Uvodne napomene*) kandidat formuliše predmet svog istraživanja, daje jednu opštu istorijsku sliku iz koje perspektive polazi njegovo razmatranje i prikazuje kratak sadržaj disertacije.

Drugo poglavlje (*Fizika*) bavi se epikurejskim shvatanjem nauke o prirodi ili fizike. Jedine instance postojećeg jesu materija i praznina, a materija se ogleda u sitnim, golim okom nevidljivim i nerazorivim atomima, koji se slobodno, jednoobrazno i pravolinijski kreću u praznini. Tokom poglavlja se uviđa značaj rasprave o atomima za temu disertacije, kao i neke od suštinskih karakteristika koje je Epikur uveo u svoj sistem, zarad pokušaja da objasni i opravda svoja razmatranja.

Treće poglavlje (*Epistemologija*) predstavlja Epikurovu teoriju saznanja i teoriju opažanja. U njemu su dati osnovni principi ili „kanon“, neophodni za sticanje saznanja o spoljašnjem svetu, kao i merila ili kriterijumi posredstvom kojih utvrđujemo šta možemo da smatramo istinitim a šta lažnim. Takođe, ovde se nudi uvid u kriterijume saznanja (opažanje, *prolepsis* i osećanja) i potvrđuje Epikurova ubeđenost u fundamentalni značaj samog opažanja. Naime, tvrdnja koja se pripisuje Epikuru – da su svi opažaji istiniti – se u ovom delu rada podrobno razrađuje i obrazlaže.

Sledeće poglavlje (*O slobodi*) odnosi se na pitanja o slobodi volje i slobodi delanja. Kako u strogo materijalistički uređenom svetu možemo imati slobodu da učinimo bilo šta, obzirom da u jednom takvom kontekstu vladaju deterministički prirodni zakoni? Da li može, i ako može, onda kako, čovek da bude izuzet od takve neminovnosti? Epikurovo rešenje, koje se ogleda u iznenadnom i neočekivanom *skretanju* atoma sa svoje uobičajene putanje kroz prazninu, nije baš najsrećnije. Ako determinizam izbegavamo na taj način što prelazimo u

potpuni indeterminizam, ostajemo na istom problemu koji se tiče sopstvene slobode volje i delanja.

Peto poglavlje (*Psihologija*) nam nudi uvid u problem duše, odnosno način na koji je Epikur razumeo naš „unutrašnji“ život. Duša je, isto kao i telo, materijalne prirode i sastoji se od atoma. Nastaje zajedno sa tijelom i zajedno sa njim propada, umire i nestaje. Ne u apsolutnom smislu – već se samo „raspada“ i vraća u svoje nerazorive konstituente. U ovom poglavlju se pokazuje da Epikura potencijalno možemo uzeti kao začetnika teorije psihofizičkog identiteta, kao i značaj i razumijevanje pojma smrti.

Konačno, u poslednjem poglavlju (*Zaključno razmatranje*) su sumirana prethodna razmatranja i dodatno razjašnjen značaj i odnos teorijsko metafizičke filozofije s jedne strane, i praktične filozofije, s druge. U ovom delu rada se nudi i konačan odgovor na pitanje prioriteta određenih filozofskih istraživanja kod Epikura, pored izvesnih savremenih posledica koje istraživanje epikurejske filozofije može nositi sa sobom.

5. Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Rezultate i naučni doprinos disertacije kandidata Ivana Nišavića valja posmatrati kroz prizmu ciljeva i hipoteza postavljenih u njoj. Ponuđeno alternativno i delimično apologijsko tumačenje uzdiže epikurejske ideje na značajnije mjesto u istoriji filozofije. Uz to, neke od pretpostavki koje nisu uzimane u obzir na adekvatan način, kandidat iznosi na svetlost dana i predlaže tumačenja koja im daju fundamentalan značaj u formiranju nekih od teorija. Ne uzimajući odstupnicu od Epikurovog pridavanja značaja uživanjima, u disertaciji je izložena detaljna analiza svih teorijskih aspekata filozofije epikurejstva, koja nudi čvršće i plauzibilnije razloge za prihvatanje pomenutih ideja iz jedne filozofski relevantnije perspektive.

6. Zaključak

Disertacija Ivana Nišavića u potpunosti ispunjava zadatke koje je kandidat sebi postavio. Napisana je jasnim jezikom, nudi kompletan pregled Epikurovih stanovišta, kao i njihovu detaljnu i relevantnu analizu. Ideje izložene u radu su valjano formulisane i argumentovano kritikovane. Imajući sve navedeno u vidu, komisija konstatuje da disertacija Ivana Nišavića

pod naslovom „Epikurova filozofska psihologija“ predstavlja originalno i samostalno naučno delo koje ispunjava sve formalne i sadržinske uslove propisane ovim nivoom akademskih studija. Stoga, komisija sa zadovoljstvom predlaže Naučno-nastavnom veću Filozofskog fakulteta u Beogradu da prihvati pozitivnu ocenu ove disertacije i da doktorandu Ivanu Nišaviću odobri javnu usmenu odbranu.

U Beogradu, 22. II 2019. godine

Komisija:

dr Drago Đurić, redovni profesor
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

dr Mašan Bogdanovski, docent
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

dr Aleksandar Dobrijević, docent
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet